

NA ŠÁRYŠSKU.

Putoval jsem po stopách úžasné odvážlivosti a síly, v Uhrách, Slovenskem, po stopách našich Husitů. „Šlakoval“ jsem je, jak by sami byli řekli, vyhledával místa, kteráž opanovali a tu vládli, kde si nové tvrze vystavěli, odkud najížděli pro strach a hrůzu na území svých uherských protivníků. Hledal jsem památky minulosti a přítomnost se při tom namítala, slovenský krásný kraj, jeho lid a lidu toho byt a život. Přítomnost se mi namítala a hned také volala, abych srovnával ve stopách té staré síly a houževnatosti, jak bývalo, když lid a zemanstvo slovenské byli s Čechy za jedno, jak bývalo a jak je nyní.

Posledně jsem z Polska přešel do Uher, přes hraničnou řeku Dunajec, tam, kde nad ní na lesnatém vrchu strmí polopustý hrad Dunajec (nyní Nedec zvaný), odkudž posádka „bratříků“ s posádkami na Oravě, Muráni, Genotu a Zimanově poslala Bardějovským měšťanům výhrůžný list počínající se: „Vy zlí a nespravedliví lidé bardiovščí, vy jste našich bratrov dali zvěšati —“ Od Dunajce dále přes Červený klášter stojící v samotě u řeky mezi lesy, kterýž klášter Bedřich ze Strážnice vypálil l. 1433. O tom naše Staré letopisy stručně zapsaly: „Téhož

léta, po veliké noci, kněz Bedřich s Táborskými táhli sů do Spiše.“

Teď tu u Červeného kláštera počínají turisté romantickou plavbu ve vydlabaných kmenech lipových, řízených statnými „góraly“ po Dunajci mezi skalami Pieninskými a lesy do Ščavnice. Odtud jsem „šlakoval“ dále Špišskou stolicí přes Podolín, kdež kdysi vládl Jiskrův hejtman Komorovský, přes Starou Lubovnu na sever stolice Šaryšské po stopě Petra Aksamita z Lideřovic, někdy zemana kraje táborského a hejtmana polní obce táborské, pak mocného náčelníka strašného Bratrstva. Vydal jsem se vyhledat ves Plavnici, do které na pevný hrádek ustoupil, nežli se vypravil do Zemplinské stolice, do Šaryšského Potoku, kdež po dvou stech létech Komenský požehnaně působil, a kdež Aksamit po zoufalém zápase s maďarskou přesilou zahynul v statečném boji.

Tedy v té vsi jsem se ocitl. Je táhlá, mezi vrchy, při potoku vlévajícím se za dědinou do Popradu, většinou roubená, ale výstavnější, úhlednější nežli chudé vesnice při polských hranicích. Zamířil jsem také do školy. Je patrně zánovní, zděná, s prostorným nádvořím ohraženým. Vstoupím, pozdravím, ptám se po česku. Dívka po městsku ustrojená sedící u šicího stroje odpoví a ne tuze ochotně — po německu. A také tak paní učitelová, kterou zavolala. Uslyšel jsem, že je učitel vzadu na zahradě. A dost. Neokázaly kudy kam a víc ani slova nepověděly. Do hovoru s cizincem jim patrně nebylo. Ta němčina tu v šaryšské stolici na slovenské škole mne více překvapila nežli by mne byla překvapila maďarština; té jsem se tu mohl alespoň nadíti.

Za hospodářskými přístavky ve velké zahradě, plné bramborů a zeleniny, kdež jsem také shlédl

slaměné, nízké ouly, jak je vidáme na starých rytinách, našel jsem učitele. Přišel mně naproti s děvčátkem asi dvanáctiletým. Odpovídal ochotně a hned slovensky. Ptám se, zachovala-li se v lidu jakási paměť na Husity, ptám se na hrad. Učitel odpovídá, ale při tom stručně vyloží děvčátku, o čem je řeč. Povídal jí to po maďarsku. Z minulosti zatočil jsem do přítomnosti; o škole byl hovor, o maďarském vyučování v slovenské škole. Učitel, Slovák, ho hájil, a že to jako u nás; u nás že je třeba němčiny, u nich maďarštiny. Namítl jsem, že to zcela jinak, že máme jen české školy a tady že se dítě neučí slovensky ani číst ani psát. Bránil se, a také že by byla potíž se slovenčinou (!), tady v šaryšské stolici že je jinačí nežli v západních stolicích; hájil maďarštiny, ale za hovoru mu uklouzlo, že děti pak, když vyjdou ze školy, maďarsky zapomenou. Jaké to poměry! Léta moří ubohé děti cizím jazykem, aby ten drobet z něho, jemuž se naučí, na konec zapomněly. A jaké pak při tom vzdělání! Tak se to Pešti hodí; chtějí neuvědomělý lid. Ptal jsem se, čtou-li ve vsi slovensky. A že čtou, noviny, a hned otočil, že o nás, o Čěších také čte, že četl, jak byl u nás v Praze král, jak jsme jej vítali, že máme svého ministra, Pacáka, a že bojujeme proti Vídni za svobodu tak jako oni, Uhři.

Když jsem touto návštěvou zarmoucen pak uvažoval o hovoru s učitelem, zvláště o tom, jak se hájil růzností podřečí, vzpomněl jsem si na jiné setkání, také tu v šaryšské stolici; ale dále na východ v okolí Prešova, jež jsem tam měl před několika léty. Tenkrát jsem šel se podívat na ostatky hradu Šaryše, po němž se Jiskra psal „hrabě Šarušský“. Na úpatí hradního, lesem zarostlého vrchu osada Šaryšská. Bylo v neděli dopoledne. Před ko-

stelem zdí obehnaným jsem se musil zastavit. Děvčata a synkové tu stojící mne uvábili, děvčata pod věnci, s pentlemi po zádech, hoši také v kroji, v kloboucích, s nichž s každého viselo několik dlouhých a širokých pentlí pestrých barev.

Dal jsem se s jedním z těch jonáků do hovoru. Dobře mé češtině rozuměl. Uslyšel jsem, že tu, v slovenské osadě, zpívají o ranní maďarsky, kázání že je také maďarské, jen o hrubé že pobožnost slovenská, všedního pak dne že zpívají děti v kostele maďarsky, že musí, „aby se skorej naučily maďarsky“. Požádal jsem synka, aby mně ukázal modlitby, jež měl v ruce. Byly — české.

Pak jsem zašel pod hradní vrch výše nad osadu, ke „kaštylu“, záměčku, v němž byl zajat František II. Rákoczy a násilně odtud odvezen. Šaryšský ten kaštyl, tenkrát opuštěný, neobydlený, je patrová budova s kulatými vížkami v rozích průčelí, v hojném stromoví, s alejemi lip; v jedné té aleji před kaplí, opodál kaštylu socha sv. Jana Nepomuckého ve společnosti sv. Floriana. Kastelána jsem našel a ten mne ochotně provedl starým záměčkem, ukázal, kde Rákocze zajali, kde pak baron Lužinský (jméno v dějinách styků československých sympathické) hledal poklad. — Ale co jsem vlastně chtěl říci: Když jsem se s kastelánem setkal, seděl s modlitbami v ruce. Ochotně mi je ukázal. Byly české, „Zlatý Nebeklič“, ale ne v Čechách, nýbrž v Prešově tištěné.

Ten prostý synek tam, tu klíčník ne hrubě vzdělanější, oba ze Šaryše, oba se modlili z české knihy. A ten učitel výše psaný obával se, že by byla v Šaryšské stolici potíž se — slovenčinou — —

Trudně jsem odcházel z té školy, z té šaryšské vesnice, kteráž s okolím bývala svědkem takového

sebevědomí národního a takové síly československé a živěji nežli kdy jindy jsem pocítil, jaké dobrodění je pravá, národní škola, jakým škola může býtí požehmáním, ale jakým také neštěstím a jakou strašlivou zbraní. Tou je Maďarům; a stále ji přiostrhují.

1908. (Kalendár Nár. Listů.)